

BİR İTALYAN ARŞİV BELGESİNE GÖRE ŞEHZADE MEHMET'İN SÜNNET DÜĞÜNÜ (1582)

*Nevin ÖZKAN**

ABSTRACT

The Circumciation Feast Of Mehmet Shahzadah According To An Italian Document

A research in Modena Archive yielded 7 pages document about the circumciation feast of Mehmet III's son. This document, dated 1582 describes the feast in detail and bear the title of "Detailed report of Sultan Mehmed III's son Circumciation Feast in At Meydanı". This document provides us very valuable information not only about the custom of ordinary people but also about the elite's and the porte's. For example mystic groups also joined to to this feast in addition to the non muslis living Galata and Pera. I added the original account for further research.

İtalya'nın Modena kenti devlet arşivinde yapılan bir araştırmada, 193 sayılı zarfta, 7 sayfalık ve 1582 tarihli bir belge bulunmuştur. Belge, İtalyanca el yazması olup, Venedik lehçesinin izlerini taşımaktadır. Adı açıkça belirtilmeyen, ancak Venedik heyetinde bulunduğu, ifadesinin bazı noktalarında birinci çoğul kişi kullanmasıyla ortaya çıkan, böylece olayları bizzat gözlemlediği anlaşılan bir kişi tarafından kaleme alınmıştır.

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi.

Modena devlet arşivi kayıtlarında belge, ‘Sultan III. Mehmet’in oğlunun At Meydanı’nda yapılan sünnet düğününü ayrıntılı olarak anlatan rapor’ adı ile yer almaktadır. Ancak, tarih kaynaklarına göre, III. Mehmet, 1566 - 1603 yılları arasında yaşamıştır; Padişahlık yaptığı dönem ise 1595 - 1603 yılları arasında kalan süredir. Bu durumda 1582 yılında III. Mehmet değil, III. Murat padişaktır. Bu durumda sünnet olan, Şehzade Mehmet’tir.

Bu belge ile yalnızca tarihsel bir olayın nakli değil, günümüzden yaklaşık 418 yıl önceye ait, sosyal ve kültürel önem içeren bir olayın sergilenmesi söz konusudur. Elimizdeki metinde, aynı zamanda, dönemin siyasal kuruluşları arasındaki teşrifat yöntemleri, Osmanlı Saray adetleri ile, Osmanlı dönemi halk kültürünü yansıtan, son derece özgün bilgiler vardır. Önemle belirtmek gerekir ki, Osmanlı tarihinin en görkemli ve masraflı sünnet törenlerinden olan bu düğünü birçok Türk ve yabancı yazar işlemiştir¹. Ancak, elimizdeki İtalyan kaynağın incelenmesiyle, bu sünnet töreninin, Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihsel sınırlarını aşarak, uluslararası bağlamda hak ettiği önemi ve konumu vurgulanmaktadır. Zira, büyük bir tarafsızlıkla kaleme alınmış olan rapor, Osmanlı İmparatorluğu’nun görkemini ve ona duyulan hayranlığı dile getiren kayda değer bir belgedir.

Biz, yöntem olarak, Venedikli gözlemcinin Şehzade Mehmet’in sünnet düğününe ilişkin yazdıklarının değerini ve özgünlüğünü ortaya koymak için, bu olayı nakleden Osmanlı kaynaklarındaki bazı bilgileri-belgelerdeki özgünlüğü korumak amacıyla, dili olabildiğince az değiştirmeye özen göstererek- sunmak istiyoruz. Daha sonra, İtalyanca belgenin Türkçe özetini sunup, iki belgeyi karşılaştırarak değerlendirmesini yapacağız. Ayrıca, İtalyanca belgenin tıpkıbasımını, gerekli birkaç noktalama işareti dışında değiştirme veya ekleme yapmadan, sunacağız.

Bir Osmanlı kaynağına göre², III. Sultan Murat’ın veliahdı, Şehzade Mehmet’in sünnet düğünü, 1582 ilkbaharında, At Meydanı’nda yapılır. III. Murat, 1574 tarihinde, 28 yaşında tahta çıkar; 1582 yılında 36 yaşındadır. Şehzadesi Mehmet ise, sünnet olduğu sırada, 16 yaşındadır. Sünnet düğünü, her gün değişen eğlenti ve ziyafetleriyle, 52 gün sürer. Dönemin tüm

¹ bkz. "Kaynakça" ve Özdemir Utku, " IV. Mehmet’in Edirne Şenliği" (1675), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1972. Utku’ya göre Osmanlı tarihinin altıyüzyıllık tarihindeki 48 önemli şenlikten biri olan bu sünnet törenine, dünyanın her yanından yabancı diplomatlar çağrılmış; birçok yazar gördüklerini kağıda geçirmiş ve böylece çok sayıda belge elde edilmiştir. Özdemir Utku, a. g. y., Önsöz.

² bkz. ‘Üçüncü Sultan Mehmet’in Sünnet Düğünü’, İstanbul, 1941. Ayrıca, bu konu, "III. Murat Şehinşâhnâmesi Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library’deki İki Minyatürlü Sayfa" adlı yazıda ele alınmıştır (bkz. Nurhan Atasoy, "III. Murat Şehinşâhnâmesi Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library’deki İki Minyatürlü Sayfa" adlı yazı; « İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı », Sayı V, İstanbul, 1973, s. 359-370).

yabancı devlet başkanlarına davetiye gönderilir. Fransa sarayına, Almanya İmparatoru II. Rudolf'a, Venedik Doc'una, Rusya'ya, Lehistan'a, İran Şahı Sultan Mehmet Hüdabende'ye, Gürcistan'a, Özbekistan'da Hamidullah Han'a, bazı Hint sultanlarına, o sıralarda Osmanlı devletine yıllık vergi gönderen Transilvanya'ya³, Boğdan'a, Eflak'a ve Raguza'ya⁴, özel elçilerle davet mektupları gönderilir.

Osmanlı tarihçilerinden Âli, sünnet düğünü sırasında Halep defterdarıdır. Ona da, diğer idareciler ve bürokratlarla birlikte, davetiye gider. Âli, *Künhü'l-ahbar* adlı yapıtına bu davetiyenin bir kopyasını koymuştur.

Düğün, At Meydanı'nda yapılacaktır. Günümüzde, 'Sultan Ahmet Meydanı' denilen yere, o zamanlar 'At Meydanı' denir; Sultan Ahmet Camii henüz yapılmamıştır. Düğün evi olarak, İbrahim Paşa Sarayı kullanılır.

Düğün için bir idarî düzen kurulur. Altı ay önce, hazineden yetmişbirbindörtüzyüzmisekiz altın tutarında para ayrılır.⁵ Düğüncübaşılığa, Rumeli Beylerbeyi İbrahim Paşa; Şerbetçibaşılığa, Sokullu'nun damadı, Anadolu Beylerbeyi Cafer Paşa; Mimarbaşılığa, Kaptan-ı derya Kılıç Ali Paşa; Muhafızbaşılığa, Yeniçeri Ağası Ferhat Ağa getirilir.⁶

Meydanın temizliği için, tersanedeki kölelerden 200 kişi ayrılır. Meydanı her gün sulamak için 50 saka görevlendirilir. Bir de Soytarıbaşı vardır. Bu kişi, sırtına ottan bir eğer vurulmuş eşeğine binerek, 500 soytarı ile, halkı güldürür.

Düğün başlamadan önce, ülkeden her sınıf halka verilecek ziyafet için gerekli hazırlıklar yapılır. Örneğin, konuklara yalnızca pilav dağıtmak amacıyla ve yalnızca bu düğün için 1500 bakır sini dövürülür.

İbrahim Paşa Sarayı, baştan başa onarılır. Padişah, düğün süresince bu sarayda kalır. Sadrazam Sinan Paşa'ya, Üçüncü Vezir Mesih Paşa'ya, Düğüncübaşı Rumeli Beylerbeyi İbrahim Paşa'ya, İkinci Vezir Siyavuş Paşa'ya, Dördüncü Vezir Cerrah Mehmet Paşa'ya Saray'da odalar ayrılır.⁷

1582 yılı haziran ayının ilk günü, törene katılacak davetliler ve halk, At Meydanı'nda toplanır. Sultan III. Murat, İbrahim Paşa Sarayı'na gelir. Devletin tüm ileri gelenleri oradadır. Sünnet olacak Şehzade Mehmet,

³ Erdel'e.

⁴ Dubrovník'e.

⁵ Yazar, bu tutarın, o günkü değerini saptamak için, 1 Resat altınının TL karşılığı ile çarpılabileceğini belirtir.

⁶ Hilmi Uran, "Üçüncü Sultan Mehmed'in Düğünü", II. baskı, Kağıtçılık ve Matbaacılık A.Ş. İstanbul, 1943, s.16.

⁷ Hilmi Uran, a.g.y., s. 19. Ayrıntılar için bkz. Nurhan Atasoy, a.g.y., s. 364-370.

Sultan'ın alayını izleyerek gelir. Şehzadenin üstünde, altın ve kılardan işlemeli kırmızı bir giysi vardır. Başında, iki siyah sorguçlu bir kavuk taşır, elinde de çelik saplı, billurdan bir topuz tutar. Billur topuz, elmas gibi traş edilerek işlenmiş, çevresi altınla süslenmiştir. Şehzadenin belinde, çok değerli taş ve mücevherlerle bezeli bir kılıç vardır. Sağ kulağında ise, tek yakuttan bir küpe parlamaktadır.⁸

Şehzade'nin bu gelişini tüm devlet ileri gelenleri yaya olarak izlemiş, bu sırada mızıka durup dinlenmeden güzel ve neş'eli havalar çalmıştır.⁹

Haziranın dördüncü günü, yabancı konuklar İbrahim Paşa Sarayı'na yerleştirilirler. Bu arada, şekerden yapılmış hayvanlar¹⁰, sırmalı Şam kumaşlarıyla örtülü beygirler üstünde sergilenir. Bu şekerlemeler, aynı gün halka dağıtılır.

10-12 kadar köle, pehlivanlık ve dayanıklılık gösterileri yapar. Birbirlerine kılıç saplar. İçlerinden biri, bedenine demir saplamış, bir diğeri kollarına oklar batırmıştır; bazıları da sırtlarına at nalları çaktırmıştır. Yürekliikleri ve acıya dayanıklılıkları hayranlık uyandırıcıdır. Her biri, Padişah tarafından ödüllendirilir.

Haziran ayının 5'inde, başta Sinan Paşa olmak üzere, tüm vezirler Padişah'ın huzuruna kabul edilir. Düğün için hazırladıkları armağanları, Padişah'ın ayağının altına bırakırlar. Sinan Paşa, üzerinde değerli mücevherlerle bezenmiş örtüler olan atlar sunar¹¹. Diğer vezirler de Sinan Paşa'nın örneğini izler.

Haziran ayının altıncı günü, 600 saka, soytarı giysileri içinde İstanbul sokaklarında dolaşarak, halkı eğlendirir. Bu arada, İran, Lehistan ve Avusturya elçileri de, birer alayla, At Meydanı'na gelmiştir. Lehistan elçisi Filip Veski, iki dağ köpeği ile altı yük samur kürk getirmiştir. Transilvanya elçisi Ladislav, yedi gümüş kupa ile yedi gümüş tepsi, iki gümüş leğen, ikisi altınlı dört avize sunar. Kırım Hanı Giray Han, otuz yük kürk ile yirmi köle armağan eder¹². Alman, Fas ve Marakeş sultanlarının armağanları da sunulur. Venedik elçisi, 8000 duka değerinde değerli mücevherat ile çeşitli

⁸ bkz. Hammer, "Histoire de l'Empire Ottoman", Tome Deuxième, Imprimerie de Béthune et Plon, Paris, 1944, s.241.

⁹ bkz. Hilmi Uran, a.g.y., s. 19. Ayrıntılar için bkz. Nurhan Atasoy, a.g.y., s. 364-370.

¹⁰ "1582 Şenliğinde hayvanların yanısıra testi, şamdan, ibrik, kale, fiskiyeli havuz, deniz kızı gibi görüntülerin ve her çeşit meyvelerin de şekerden yapıldığı anlaşılıyor". Özdemir Utku, a. g. y. s. 73.

¹¹ Bu mücevherlere kırkbin altın kıymet biçilir (bkz. Hilmi Uran, a.g.y., s. 32-33).

¹² bkz. Selânikî Mustafa Efendi, "Tarih-i Selânikî", haz. Mehmet İpşirli, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (Cilt I), Sayı 3371, İstanbul, 1989, s. 133.

giysiler getirmiştir. Raguzalılar ve Moldavyalılar da asma saatler, gümüş kupalar ve değerli kumaşlar sunar.

Düğün eğlencelerine hız verilir. Cambaz ve hokkabazlar, geç zamana dek halkı eğlendirir¹³. Ortalık meşalelerle aydınlatılıp, alevler çevresinde türlü oyunlar oynanır.

Haziran ayının yedinci gecesi, ayı, köpek ve tilki gibi hayvanların kuyruklarına bağlanan maytap, fişek gibi yanıcı ve patlayıcı maddeler ateşlenerek, hayvanlar Meydan'a salınır. Halk bu görüntüler karşısında büyük hayranlık duyar.

Haziranın sekizinci günü, vezirlere, beylerbeylerine, yeniçeri zabitlerine, Padişah tarafından ziyafet verilir. Padişah'ın hassa askeri arasında ok atma yarışı yapılır.

Haziranın dokuzunda, tüm ulemaya ziyafet verilir. Aynı gün, Padişah'ın bulunduğu sarayın karşısına iki kule yaptırılır.Yine aynı gün, Alman elçisi Padişah'a İmparatorun armağanlarını vereceği sırada, Venedik elçilerinin huzura alındığını görünce, vazgeçerek, armağanlarını düğün sonrasında verme kararı alır. Kulelerden biri, kırmızı ve sarı bayraklarla süslenmiş Osmanlı kalesi olarak, diğeri ise düşman kalesi olarak düşünülmüştür. Her iki kuleden şiddetli top atışı başlar. Sonunda, ikinci kule tahrip edilerek, ele geçirilir¹⁴. Aynı günün bir diğer eğlencesi olarak, Yahudiler¹⁵ ve zenciler geleneksel oyunlarını sunar.

Haziranın onunda, üç Venedik elçisi Padişah'ın huzuruna kabul edilerek, armağanlar sunar.

Haziranın onbirinde İstanbul esnafı geçit töreni yapar. Esnaf, 21 gün süren bu geçit sırasında, kendi zanaatıyla ilgili armağanlar sunar. Bu günlerde, çeşitli tarikat mensupları (Bektaşiler ve renkli giysiler içinde Derviş grupları) da törene katılır. Düğün eğlencilerine, Beyoğlu ve Galata'da oturan gayri Müslimler de cemaat olarak katılır.

Şehzade Mehmet, temmuzun yedisinde sünnet edilir. Vezir, Cerrah Mehmet Paşa sünneti bizzat yapar. Kesilen deri parçasını altın bir tepsi içinde, Padişah'ın hasekisi ve Şehzade'nin annesi olan Safiye Sultan'a; deriyi yerinden ayırmakta kullandığı usturayı da başka bir altın tepsi içinde, Şehzade'nin babaannesine, yani Sultan Murat'ın annesi olan Nurbanu

¹³ "1582 Şenliğinde, At Meydanı'ndaki dikilitaşa hiçbir yardımcı alet kullanmadan tırmanan cambazlara rastladığımız gibi, daha zor numaralar için tırmanmaya yardım edecek araçlarla bu işi yapanları izleriz". Özdemir Utku, a. g. y., s. 88.

¹⁴ bkz. Hammer, a.g.y., s. 242.

¹⁵ Bu Dansların izlerine İspanya'da rastlandığı söylenir. Bkz. Özdemir Utku, a. g. y., s. 15.

Sultan'a sunar. Sultan Murat, Cerrah Paşa'ya 10.000 altın ihsan eder. Ayrıca, Valide Nurbanu Sultan da 3000 altın yollar¹⁶.

Sünnetin yapıldığı 7 temmuz günü, büyük eğlenceler düzenlenir. Çatalca köyü ile Edirnekapı arasında bir at koşusu düzenlenir. Aynı gün, yoksullara sadaka dağıtılır.

8 temmuz eğlentileri sırasında, ehlileştirilmiş bir zürafa ile bir fil sergilenir. İstanbul halkı, bu iki garip hayvanı görmek için At Meydanı'na koşar.

Eğlenceler, temmuzun 18'ine dek sürer. Ancak bu tarihte bir kadın meselesi yüzünden yeniçeriler ile sipahiler arasında kavga çıkar. Bazı sipahi delikanlıları, odalarında bir içki âlemi düzenlemiş, buldukları bir kadını oynatarak eğlenme yolunu tutmuşlardır. Bunu haber alan Subaşı Ahmet Çavuş, küçük bir müfreze ile odaları basar, 'çengi' denen bu kadını sipahilerin elinden alır. Bu durumu onurlarına yediremeyen sarhoş sipahiler karşı koyunca, küçük bir çarpışma olur ve bir sipahi ölür. Toplanan sipahiler, yeniçerilere saldırarak, olay çıkarır. Olayın genişleme eğilimi göstermesi üzerine, Yeniçeri Ağası Ferhat Ağa ile Sipahiler Ağası Osman Ağa ve Silahtarbaşı görevlerinden alınır¹⁷.

21 temmuz'da, düğün düzenini sağlamakla görevli yeniçerilerle sakalar, Padişah'ın huzurunda geçit töreni yapar.

Topkapı Sarayı'ndan ayrılmasının 52. gününe rastlayan 22 temmuz 1582 tarihinde Padişah, Şehzade ile birlikte saraya geri döner¹⁸.

Şimdi Modena Devlet Arşivi'nde bulduğumuz İtalyanca belgeye geçebiliriz. Bu özgün belge, ayrıca, konu ile ilgili Osmanlı kayıtlarının ve başka araştırmaların verdikleri bilgileri doğrulaması açısından değerlidir.

¹⁶ Verilen altınla ilgili aynı bilgiler, Peçevi İbrahim Efendi, "Peçevi Tarihi" (II), haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 70'de vardır Verilen altınla ilgili aynı bilgiler, Peçevi İbrahim Efendi, "Peçevi Tarihi" (II), haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 70'de vardır

¹⁷ Kavga büyüyüp, boğuşma başlayınca, Ferhat Ağa (daha sonra Sadrazam ve Serdar olan Ferhat Paşa'dır) kavgayı dağıtmaya gelir. Ancak Ağa'nın gelmesiyle, yeniçeriler çoğalır ve iki sipahi öldürülür. Durumu izlemekte olan Sadrazam Sinan Paşa, Ferhat Paşa'yı çağırır, gelmesiyle kavganın büyümesine ve iki adamın ölümüne neden olduğunu ileri sürerek sert bir dille konuşur ve onu huzurundan kovar. Ağa gidince, yeniçeriler de oradan uzaklaşır ve kavga biter. Sadrazam Padişah'a durumu arz eder, Ferhat Ağa'nın yerine o zamanlar Mir-i Alem olan Frenk Yusuf Paşa Yeniçeri Ağalığı'na getirilir. Peçevi Tarihine göre, Sinan Paşa ile Ferhat Paşa arasındaki düşmanlığın kökleri bu olaya dayanır. Bu olaydan sonra düğün şenlikleri sona erer (bkz. Peçevi İbrahim Efendi, "Peçevi Tarihi" (II), haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.71.)

¹⁸ Hammer'e göre, Padişah sarayına sakin biçimde döner, zira yeniçerilerle sipahiler arasında cereyan eden ve henüz yatışmış olan anlaşmazlığı, gösterişli bir kortej yeniden gündeme getirebilir (bkz. Hammer, a.g.y., s. 242)

İtalyanca belgenin özeti:

Belge 21 temmuz 1582 tarihini taşımaktadır. Yazar, belgenin başında, daha önce anlatmaya başladığı sünnet düğünü ile ilgili bilgiler vermeyi sürdüreceğini belirtir. Rapor, ayın dokuzu, cumartesi günü kesildiği yerden başlamaktadır. Pazar günü yazar, Venedik büyükelçisi ile birlikte At Meydanı'nda kendilerine ayrılan bölüme gittiklerini, orada hazır bulunan paşalara gerekli saygı gösterilerinde bulduklarını ve yerlerini aldıklarını anlatır. Ardından ikramlar başlar; çeşitli leziz yiyecek ve içeceklerin uzun uzadıya sunulduğunu ve sipahilerin geçit yaptığını, şarkıların söylendiğini belirtir. Akşam havai fişek gösterileri yapılır ve üç kale aydınlatılır.

Ayın onbiri, pazartesi sabahı, meydanda kendilerine ayrılan çadırlarda bulunan dörtbin sipahiye yiyecek dağıtılır. Öğleden sonra, Rumeli âdetlerine göre giyinmiş değişik kıyafetler içinde yüz süvari meydanın ortasında, uzun bir direğin tepesine yerleştirilmiş altın elmayı ve insan büstü görünümündeki nişan tahtasını hedef alarak, bir ellerinde kılıç, ötekinde ok, at üstünde hızla ilerler ve hedefi vurmaya çalışır; yazar, bu askerlerin çok iyi nişancı olduğunu belirtir. Ardından meydana gelen iki çift süvari, at üstünde çeşitli gösteriler yapar; kâh ayağa kalkar, kâh oturur, kâh takla atar ve yazarın büyük beğenisini kazanır. Töreni baştan sona büyük dikkatle izlediği belirtilen Padişah, bu süvarilere ödülleri verir ve yine meydana birçok yiyecek getirilir. Yiyecekler hemen tüketilir ve akşam havai fişek gösterileri yapılır. Padişah gece de bu kalabalık meydandadır ve gösterileri izler.

Ayın onikisi, salı günü öğleden sonra aynı süvariler gösteriler yapmak üzere yine meydana gelir; iki gruba ayrılırlar ve biri diğerinin arasından göze hoş görünen bir biçimde, karışıklık yaratmadan geçer; ok atma gösterileri de yapılır. Halka yapılan yiyecek ikramından sonra, kent in doğu sınırındaki Yedikule aydınlatılır; havai fişek gösterisi öyle görkemlidir ki, yazar âdetâ göğün yandığını belirtir. Bu, Yeniçeri Ağası'nın törenidir.

Ayın onüçü ve ondördü çok önemli birşey olmaz; sabah çadırlarda üçbin kişiden oluşan bombacı ve topçulara olağan yiyecek ikramı yapılır; akşam halka yiyecek dağıtılması emri verilir; gece ise fener alayı vardır: deniz kuvvetleri komutanı tutsaklara bir çeşit dağ yaptırır ve bu yapay dağ meydana, iki yılan tarafından getiriliyormuşcasına, sürünerek çektilir. Ne var ki, yazara göre, istenilen sonuç alınamaz: onca güçlkle oluşturulan ve getirilen yapay dağ gecenin ikisinde ateşe verince, birdenbire alev alır; tüm meydanı duman kaplar ve dağ hemen yanıp biter. Oysa başka bazı kulelerin yakılışı daha başarılı biçimde gerçekleşir ve halka doğru meşalelerle at süren göstericiler yazara daha etkileyici gelir.

Ayın onaltısı, cumartesi günü, iki günde bir Hıristiyan tutsaklar tarafından düzeltilen çadırlar altında, deniz kuvvetleri komutanı ile maiyetine ve beşbini aşkın insana, görülmeye değer bir ziyafet verilir.

Yemekten sonra akşama kadar kayda değer birşey yapılmaz, bu kişiler çeşitli oyunlarla zaman geçirir.

Ayın onyedisi, pazar günü de böyle geçer; halka yine olağan yiyecek dağıtımı yapılır; gece fener alayı düzenlenir. Bu fener alayı sırasında, gondol büyüklüğünde iki kalyon bir saatten fazla süreyle savaştırılır; biri diğerini yener; yenilen gemi tümüyle yanar ve gösteri halkın büyük beğenisini kazanır. Yazar, tüm fener alaylarına katılan Padişah'ın bu son gösteriden çok memnun kaldığını anlatır.

Ayın onsekizi, pazartesi günü, çadırlar altında dörtbin kişiye yemek verildikten sonra, Rumeli Beylerbeyi'nin elli adamı meydanda belirir. Kimi silâhlıdır, kimiye değil. At üstünde, başlıksız otuz asker gösteriler yapar; olağan yemek dağıtım yapılır; Padişah para atar ve büyük bir kalabalık koşarak gelir; ardından otuz gümüş fincan ile dörtbin Venedik parası değerindeki gümüş sikkeyi halka atar. Padişah'ın annesi ile eşi de diğer bölmeden para atar ve halk alkışlar.

Yedi temmuza kadar kayda değer birşey olmadığını anlatan yazar, kızgın demir yalayan bir göstericiden ve yere yatırılıp karnının üstüne bir odun parçası yerleştirildikten sonra, buna basarak üç, dört kişinin geçtiği bir diğer göstericiden söz etmeden duramaz. Yazar, bu son göstericinin bacaklarına bir destek yerleştirildiğinden kuşkulansa da, pek birşey anlayamaz, çünkü göstericinin yanındaki kişiler çok hızlı hareket etmektedir. Gösterinin son bölümünde, göstericinin karnına yerleştirilen büyük bir tahta parçası, iki Türk tarafından elle kırılır¹⁹.

Aynı günlerde İstanbul ve Beyoğlu'ndaki tüm zanaatkârlar sırmalı ipek giysiler içinde resmi geçit yapar. Özellikle kuyumcular ve gençler taşlı takıları ile dikkat çeker. Her zanaat kolunu beşyüz ilâ binbeşyüz, ikibin genç temsil eder. Ardından kuyumculuk, terzilik, balıkçılık, şarapçılık, marangozluk yaptığı belirtilen Rumlar resmi geçite katılır. Yine her zanaat kolunu üç, dört ya da beşbin kişi temsil eder: şık, genellikle de kırmızı giysili ve Rumeli geleneğine uygun biçimde başlarında bere olan, ok ve hançer taşıyan bu kişiler Padişah'ın önüne gelince, Padişah'a övgüler dile getirir, zanaatlarının en güzel örneklerini kendisine sunar, karşılığında bu zanaatkârlara iki - üçbin gümüş sikke gönderilir. Yazar bu noktada Padişah'ın At Meydanı'nda bulunduğu yeri anlatmaya koyulur: Üstü kurşunla kaplı, yarım piramit biçiminde bir mekândır. Dışarıdan içeriyi

¹⁹ "III. Murat'ın 1582 yılında düzenlettirdiği şenlikte elli yaşlarında bir adam büyük bir ağaç taşıyarak gelmiş, sonar onu havaya kaldırarak bir omuzundan öbürüne rahatça geçirmiştir. Aynı şenliğin başka bir gününde bir adam yine arka üstü yatarak karnının üstüne koydurduğu örste demir dövdürmüştür..... 1582 Şenliğinde sırtına keskin kenarlar gelmek üzere üç kılıcın üzerine yatanı ya da bu kılıçların üzerinde köprü kuranları ve karnlarında koca bir kayayı parçalatanları görürüz."Özdemir Utku, a. g. y., s. 91 ve 92.

görmek çok güçtür ve içeride dört kişi rahatlıkla oturabilir. Resmi geçitin ilk günlerinde Beyoğlu sakinleri, birbirleriyle yarış edercesine şık ve süslü giysiler içinde, gösterişli takılarıyla, Padişah'ın önüne gelir. Yaklaşık ikiyüz kişilik bir grup, içlerinden onüç kişiye kadın elbisesi giydirir; bunlardan birine gelin süsü vererek taht-ı revana oturtur ve Padişah'ın önüne kadar gelinir; halk kadın giysili kişinin aslında erkek olduğunu anlamaz. Gösteri Rum usulü çok güzel bir dans ile tamamlanır, Padişah çok memnun kalır. Akşama kadar eğlenceler sürer ve Padişah halka para, gümüş fincanlar ile beşbin Venedik parası karşılığında olduğu sanılan sultanî altın sikkeler atar.

Yazar, sözünü ettiği günlerde Bosna, Arnavutluk ve Rumeli'den birçok işsiz güçsüzün veya gezginin Türk²⁰ olmak için büyük topluluklar hâlinde geldiğini; genellikle Macarlar gibi giyinmiş olan bu kişilerin sünnet edildiğini ve Padişah'ın huzuruna getirildiğini; böylece Türk olan onbin kişiyi gördüğünü anlatır.

Aynı günlerde bazı kişiler Padişah'tan yazılı olarak bazı isteklerde bulunur, kapıcılar tarafından Padişah'a sunulan bu dilekçeler, içerdikleri istekler yerine getirilmek üzere paşalara havale edilir. Yüksek rütbeli paşalar ve diğer beyler, birçok değerli eşyanın yanı sıra, herkesin gözü önünde At Meydanı'na getirdikleri son derece güzel atları da Padişah'a sunar. Giovanni Michele'nin eşi iki günde bir yirmibeş, otuz adamla çeşitli meyveler, reçeller ve leziz yiyeceklerle dolu sepetler gönderir²¹.

Temmuz ayının yedisi, cumartesi günü, At Meydanı'nda neşeli bir hava vardır: bir şehzadenin sünneti yapılacaktır ve eski Rumeli Beylerbeyi Cerrah Mehmet Paşa bu görev için çağırılır. Büyük bir onur olan sünneti yapma görevini yerine getirmek üzere Mehmet Paşa gelir; önce şehzade ile hoşca sohbet ederek onu bir odaya götürür; delikanlı kelime -i şehadet getirdikten sonra da onu sünnet eder. Delikanlı biraz ağlar, ancak sünnetin acısız olduğunu söyler. Mehmet Paşa iyi haberi vermek ve elini öpmek üzere Padişah'ın huzuruna çıkar. Padişah hemen kendisine yirmibin altın akçe, yirmi çok güzel giysi ile üstündeki giysiyi armağan eder. Ardından Mehmet Paşa, şehzadeyi sünnet etmekte kullandığı bıçağı altın bir kâseye koyar ve Valide Sultana gönderir; kâse kendisine onbin altın akçe ile dolu olarak geri gelir; Padişah'ın eşi de, aynı biçimde, dörtbin altın akçe ile on adet çok şık

²⁰ Bu paragrafta iki kez Türk sözcüğünün, Müslüman anlamında kullanıldığı görülmektedir.

²¹ Söz konusu hanım, Maria Pia Pedani'ye göre, iki kişiyi düşündürmektedir: Aynı zamanda Giovanni Miches/Miques/Miquez olarak bilinen, Sultan II. Selim'in Yahudi arkadaşı Joseph Nasi'nin dul eşi Elisabetta Regina (Isabetta Reina) ve Kapıağası Gazanfer'in annesi, Michiel'in dul eşi Francescina Zorzi. Aslen Venedikli olan Gazanfer, otuz yıldan fazla II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet zamanında Kapıağalığı yapmış; ünlü tarihçi Mustafa Ali gibi yazar ve sanatçıları da korumuştur (bkz. Maria Pia Pedani, 'Safiye's Household and Venetian Diplomacy', Editions Peeters, Leuven, 2000, s. 9-32).

giysi armağan eder. Yüksek rütbeli vezirlerin eşleri de Mehmet Paşa'ya gerek para, gerekse mücevherler verir. Padişah aynı gece halka para ve gümüş fincan atar; dört adet meşale tüm gece boyunca yanar; davullar çalar, havai fişek gösterileri yapılır.

Ayın sekizi, pazar günü yemekten sonra kırk süvari meydana gelir; önce at üzerinde ok atarlar, direktteki elmayı vurmaya çalışırlar, ardından birbirlerine doğru koşmaya başlarlar. Yazar meydana yaşanan kazayı da ayrıntılı biçimde nakleder: Bir gösteri sırasında iki at birbirine öylesine büyük bir şiddetle çarpar ki, ikisi de ölür, süvarilerden biri ağır yaralanır, böylece gösteri sona erer. Gece yine eğlenceli havai fişek gösterileri yapılır ve meşaleler yakılır.

Ayın dokuzu, pazartesi, yemekten sonra Doğancıbaşı, Mehmet Paşa'nın oğlu ve birçok önemli bey meydana gelir ve cirit atmaya başlarlar. Yazar, ikili, üçlü veya dörtlü gruplar hâlinde, at üstünde yapılan cirit oyunlarından çok etkilenir ve meydana gelen kişilerin ne denli başarılı olduğunu vurgular. Gece yine fener alayı yapılır, meşaleler yakılır ve Padişah bu gösterilerden büyük keyif alır. Yazar, kırk günlük eğlencenin bittiğini, ancak başkaldıran Yeniçerileri sakinleştirmek için törenin on gün daha uzatıldığını, halka yemek dağıtımının ise artık kesildiğini belirtir. Büyükelçilerin törenlere katılması da böylece sona erer.

Bu arada İran'dan hoş olmayan bazı haberlerin geldiğini belirten yazar, bu haberler üzerine Osmanlıların İran Büyükelçisi ile beraberindeki heyetteki davetli sayısını az tuttuklarını ve törenleri izlemek için onlara ayrılan mekânı kaldırdıklarını anlatır.

Ayın onu, salı günü, seksen süvari meydana gelir ve öğleden sonradan akşama kadar cirit atar. Gece olağan havai fişek gösterileri yapılır. Padişah, eşi, Şehzade, Valide Sultan ve diğer sultanlar gösterileri izler.

Çarşamba günü At Meydanı'nın çevresinden yaklaşık bin kişinin geçtiği görülür. Çeşitli müzik âletleri çalan bu kişiler, yazara göre büyük gürültü çıkararak şarkılar söyler ve At Meydanı'nın çevresinden geçtikten sonra, ikişer ikişer dağılır. Ardından güreşçiler gelir ve güzel gösteriler yapar. Paşa güreşçilere ikibin akçe verir. Bunu sipahilerin cirit gösterisi izler, halka yine yemek verilir ve gece olağan havai fişek gösterileri, fener alayları yapılır. Çarşamba günü sabahı sakin geçer, ancak öğleden sonra ikiyüz atlı meydana gelir; koşarak birçok gösteriler yapar; meydanın ortasına Kars kalesini temsil eden bir kale dikilir; ateşe verildiği hâlde bazı bölümleri alev almaz. Bunun nedenini araştırmak için mızıkacı şefi çağrılır ve o günkü yağmurdan dolayı ıslanan tahtalara fişeğin etki etmediği öğrenilir. Metinden anlaşıldığına göre, bu bilgiler, Saray'da çok saygın bir kişi olduğu yazarca belirtilen Mehmet Paşa'nın oğlu Hasan Paşa tarafından kendisine verilir. Gece ip üstünde cambaz oynar, yazarı etkileyen çeşitli gösteriler yapar; gece yarısından sonraya kadar meydana kalan Padişah da bu gösteriyi çok

beğenir ve ödül olarak cambaza altın akçe verir. Paşalar da cambaza birçok giysi armağan eder.

İzleyen günlerde, ayın onsekizine dek cirit gösterileri sürer. Gece beş, altı saat boyunca fener alayları yapılır.

Gözlemci, ayın ondokuzu, çarşamba günü olağan gösterilerin yanı sıra, ilginç bir olayın meydana geldiğini yazar: saat yirmiüçte, İstanbul Subaşı²² yoldan birkaç sipahi ile birlikte geçen bir Rum taverna sahibini görür; Subaşı taverna sahibini dövdürmek ister. Saray'dan daha yeni çıkmış olan beşyüz sipahiden biri, böyle bir hareket yapmaması için kendisine yalvarır. Subaşı, sipahiye hakaret eder ve onun da dövülmesini, korumalığını yapan yeniçerilere emreder. Emir yerine getirilir; başından darbe alan sipahi ölür, Subaşı çekilir; toplanan kalabalığı gören yeniçeriler dağılır. Ancak sipahiler yeniçerileri izler, yakalar ve ölü sipahinin bedeni ile birlikte Padişah'ın huzuruna gelinir. Bunu gören yeniçeriler, sipahilere karşı ayaklanır, öfkeleri artan sipahiler de silâhlarına davranır. Bu durum karşısında Sadrazam, diğer Paşalar ve Rumeli Beylerbeyi meydana iner ve kalabalığı yatıştırmak için bağıarak araya girerler. Padişah'ın korumalarının da yerlerinden ayrılmış olduğunu gören Paşa, korumaları görev yerlerine dönmeye ikna eder, olayın bittiğini söyler ve kapıyı kapatır. Bu karışıklıkta Yeniçeri Ağası'nın durumdan yararlanarak, yeniçerileri başkaldırmaya kışkırttığını gören Sadrazam, Yeniçeri Ağası'na ağır hakaretlerde bulunduktan sonra kalabalığın arasına döner ve onları ayırmayı başarır. Toplam olarak, çoğunluğu sipahilerden oluşan, onbeş kişinin öldüğü, birçok kişinin yaralandığı olay, yazara göre, zamanında araya girilmese, çok daha büyük boyutlara ulaşacak, yeniçeriler ve sipahiler arasında gelmiş geçmiş en büyük ve kanlı kavga yaşanacaktı. Bunun üzerine Subaşı hapse atılır, Yeniçeri Ağası görevden alınır, yerine Emir Âlem getirilir. Yazarın anlatımına bakılırsa, Padişah'ın sancağını taşıyan kişi olan Emir Âlem, "kardeşlerim" diye hitab ettiği tüm yeniçerilerin sevgi ve saygısını tatlı diliyle kazanır. Onun yerine de, Valide Sultan tarafından çok sevilen Sancaktar Mahmut Ağa getirilir. Gece yine fener alayları düzenlenir; gecenin sonunda kalabalık bir topluluk odun çalmak için kavga eder.

Özellikle ilk kez izleyenler için çok ilginç ve görkemli olarak tanımladığı töreni anlatmayı bitirirken yazar, Padişah'ın ertesi gün yeni Saraya döneceğini belirtir ve "Vigne di Pera, 21 temmuz 1582" tarihini kaydeder²³.

Değerlendirme:

Belgeler karşılaştırıldığında, her ikisinde de sünnet eğlencelerinin olanca görkemiyle yansıtıldığına tanık oluruz. İki metinde de sünnet tarihi, 7

²² bugünkü deyişle, Emniyet Müdürü.

²³ Galata surlarının Pera bağları kısmı, günümüzde Beyoğlu.

temmuzdur; Padişah'ın sarayına döneceği tarih de aynıdır, 22 temmuz olarak kaydedilmiştir.

Ayrıca, yapılan gösteriler, resmi geçitler, At Meydanı'nda topluca Müslüman olanlar²⁴; Yeniçeri Ağası'nın görevden alınması her iki belgede de yer almaktadır.

Yine de, belgeler arasında bazı farklılıklar göze çarpar. Bunların en önemlileri, yeniçeri ayaklanmasının ve Subaşı'nın hapse atılmasının yalnızca İtalyan gözlemcinin raporunda yer alması; sipahilerle yeniçerilerin kavga etme nedeninin farklı bilinmesi; eğlencelerin genellikle aynı biçimde anlatılmasına karşın, bazı tarihlerin birbirini tutmamasıdır. Ayrıca, İtalyan gözlemcinin yazısına göre, İran'dan gelen 'sıkıcı bir haber' sonucunda, İran elçisi ile heyetine At Meydanı'nda ayrılan 'loca' kaldırılır. Bunun yanı sıra yazar, yeniçerilerle sipahilerin çatışmasında, çoğunluğu sipahi, onbeş kişinin öldüğünden söz eder ve sayının daha yüksek olmamasını paşaların başarısı olarak niteler. Venedikli izleyici raporunda, Osmanlı Devleti'nin idarecilerinin özel adlarına pek yer vermemişse de, Mehmet Paşa ve oğlu Hasan Paşa'nın adları geçmektedir. Cerrah Mehmet Paşa'dan 'büyük' sıfatıyla söz edilirken, Hasan Paşa'nın Saray tarafından sevildiği vurgulanmaktadır. Sancaktar Mahmut Ağa'dan da adıyla söz edilir. Cerrah Mehmet Paşa'ya verilen altın, Venedik'te onaltıncı yüzyılda basılan ve altın sikkeler için kullanılan 'zecchino' sözcüğü ile, bu para birimine çevrilerek belirtilmiştir. Ne var ki, sayılar pek tutarlı gözükmemektedir: Osmanlı kaynağına göre Padişah'ın sünnetten sonra verdiği 10.000 altın, 20.000 Venedik altını; Valide Sultan'ın verdiği 3000 altın ise, 10.000 Venedik altını olarak İtalyanca belgede kaydedilmiştir. Ayrıca, At Meydanı'nda Kars kalesini temsilen kurulan kalenin yakıldıktan sonra tutuşmamasını, Osmanlıların kötü bir işaret olarak aldıkları, tutuşmama nedenini araştırdıkları, bunun yağışlı havadan kaynaklandığını Padişah'a sunmak için, Saray'ın sevdiği Hasan Paşa'nın görevlendirildiği kaydedilmiştir.

Belgeler, iki devlet arasındaki ilişkilerin derecesini ortaya koymaları açısından da önemlidir. Örneğin, Osmanlı kaynağından anlaşıldığı üzere, Padişah Alman elçisinin sunacağı armağanlar yerine, Venedik heyetini kabul etmeyi yeğlemiştir. Venedikli gözlemcinin raporundan ise, Venedik heyetinin sünnet ziyafetleri sırasında, iki günde bir, 25-30 kadar kişiyle meyve, reçel gibi leziz yiyecekler sunduğu anlaşılmaktadır. Aynı raporda, sünnet törenine özgü ve olağan sayılabilecek haberlerin yanı sıra, yeniçeri ayaklanmasını bastırmak amacıyla, yeniçerilere verilen paranın artırılarak

²⁴ C. D. Rouillard, törenin ihtişamından söz ettikten sonra, çok sayıda Hıristiyanın, özellikle de Rumun sünnet olarak Müslümanlığa geçmesini üzüntü ile dile getirmiştir. Bkz. C. D. Rouillard, "The Turk in France History Thought and Literature" (1520-1660), Boivin & Cie Editeurs, Paris, 1938, s. 225 – 228.

sünnet eğlencelerinin 10 gün uzatılması ve At Meydanı'ndaki gösteriler sırasında Padişah'a rik'a verilmesine ilişkin haberlerin yer almasına bakıldığında, Venedik heyetinin Osmanlı Devleti'nde gerek idari gerek sosyal alanda olup bitenlere verdiği önem ortaya çıkar.

İtalyanca belgenin tıpkıbasımı:

1582 - 21 Lug(lio)

Diedi conto à V(ostra) S(ignoria) di quanto era seguito nella piazza dell'Hypodromo fin sabato notte del passato, et hora continuerò et resto fin questo di. Dominica à dieci andorno l'Amb(asciato)re et Bailo venet(ia)ni alli Bascià, che erano nel palio loro all'Hypodromo; et fatto gli uffizij che si dovevano con lor S(igno)rie et havuto grate corrispondenze, venimmo al n(ost)ro paleo, ove fu portato l'ordinario mangiare di galline, castrato, agnello, rosti e lessi, risi acconci in diverse maniere, alcune cose di pasta melate, et altri condimenti a lor uso, et sorbetto per bere, ut che fu continuato sempre fino à dieci di questo, che cessò il mangiar pubblico; Vedemmo molte corrarie²⁵ di cavalli barbari, molte musiche à loro uso, che apresso di noi sono sgarbatissime; uno, che havendo asceso una lunga antenella; nel venire à bassa à mezo camino, cade et si struppìo tutto; si diede da mangiare al popolo come di sopra; et nel fine si vide la caccia di porci, lupi, lepri, et volpi, che fu molto godevole, la notte si fecero fuochi et s'abbruciorno tre gran castelli con molti altri fuochi artificiali. Li 11 il lune mat(ti)na si diede da mangiar nella piazza publica, nel modo à punto detto di sopra à tutti li spachi con li capi loro al n(umer)o di 4 m(ila) à quali era accomodato sotto le sud(det)te tende l'istesso ordine di vivande, che ho descritto nell'altra parte et con l'istessa maniera da loro espedito. Comparvero doppo mezzo di in campagna cento cavalieri parte vestiti di Deli, parte con liurie²⁶, e parte nel modo di Rumelia; questi corsero un dopo l'altro à questo modo. Era nel mezzo dell'Hypodromo piantato un' antenna molto longa, con un pomo dorato nella cima di essa, e da l'una parte et l'altra pur à dretturá erano piantati due mano di taglieri con un poco di nero in mezzo sopra bachetti alti da terra sei quarti; et all'incontro di esse stava steso in terra un busto di legno fingendo un'huomo, li quali segni era(no) distesi per ordine l'uno da l'altro un buon trar di mano, correva il cavaliere per drèttura di questi segni, et nel principio del corso messe mano alla spada, tirò un colpo al busto et subito rimessa al suo luogo tirava una freza in alto al pomo dell'antenna, et poi subito ripresa un'altra dal carcasso la tirava all'altro segno, quasi vicino al fin del corso, il che fu fatto da tutti sempre a tutta corsa, poi corsero con le freze solam(en)te trahendo nel primo segno la prima, et con presteza repigliando

²⁵ lo scorrere (hızla geçiş).

²⁶ forse si può leggere livree (belki "üniforma, özel kıyafet" olarak okunabilir).

un'altra la traheva nell'antenna, et poi faceva il medesimo nell'ultimo segno, sempre à tutta briglia, et ritornaro(no) à far li stessi effetti, con la mano sinistra. Corsero poi col scudo; alcuni trahendo le frezze con la destra, trahevano il scudo con la sinistra; et rimettendo il scudo nella destra, tiravano la frezza con la sinistra, facendo questi effetti in una corsa contin(ua)ta et altri con la spada et con la frezza, rimettendo il scudo alla destra, e alla sinistra faceva(n) cose maravigliose; altri poi doppo tratta la frezza missero mano alla spada, et levandosi da cavallo toccavano con un piede la terra, et tiravano un colpo, et rimessisi subito a cavallo con molta destrezza, tiravano un'altra frezza al segno nel fine del suo corso, il che facevano così dalla parte destra come sinistra, et certo che poche erano le botte, che andassero fallite, havendo alcuni in una corsa accolti tutti i segni, eccetto il pomo, ma gli furono molto vicini, si come molto furon buone quelle botte, che correndo un doppo l'altro avanti il segno si voltavano con la vita indietro, e tiravano le frezze di dietro cogliendo il segno con molta maraviglia d'ogn'uno. Erano poi dui sopra un cavallo i quali nel mezzo della corsa smontavano l'uno di quà e l'altro di là tenendosi con la mano all'arcione, e toccata la terra col piede havendo l'altro in staffa si rimettevano a cavallo tutti duoi con tanta agilità; e accomodam(en)to che parevano un solo, dui altri in più corse fecero cose maravigliose, chi stando dritti in piedi su la sella trahevano dardi; e poi con la testa su la sella et con li piedi in alto, et facendo delle tombole da groppa in sella, et di sella in groppa fornivano sempre le corse sempre à tutta briglia et ebbero molti donatini quelli che si portorono così honoratam(ent)e da S(ua) M(aes)tà che è stata sempre intenta à tutte queste cose; si diede secondo l'ordinario da mangiare al popolo, stendendo in terra gran quantità di cadinetti di risi, con un pan sopra, et poi le stuore per la longheza di la piazza con carne di manzo in pezi di sopra, e à suon di trombe e tamburi tutto il popolo si dava all'arma et alla rapina, che in un subito levavano il tutto, il che si ha continuato fare dal principio di queste feste fin alla fine a questo modo(.) La notte si fecero li medesimi fuochi detti di sopra fin all'hore 5 di notte, alli quali è stata sempre presente S(ua) M(aes)tà et la piazza et li palchi sempre pieni di gente. Li 12 il Marti comparvero gl'istessi cavalieri doppo il mezzo dì, i quali divisi in due cornette l'una con banderuole rosse et l'altra con Zalle²⁷ fecero nella detta campagna molte mostre, caraguoli²⁸ et altri effetti cavallereschi, s'accomodarono per lungo il campo di quà et di là in lunga riga, et spronati li cavalli passavano nel medesimo ordine in riga l'uno tra mezzo a l'altro senza confusione, tenendo una bacchetta con la mano alta in guisa di ferirsi,

²⁷ gialle (sari).

²⁸ caracoli: conversioni; rivolgimenti di truppe a cavallo da imo a sommo (atlı birliklerin savaşta saldırı durumunda uyguladıkları stratejiler; atlı birliklerin gidip-dönmeleri).

si messero doppo haver consumato molto tempo in questi effetti, à tirar d'arco et à far l'istesse cose di hieri, si diede il mangiare ordinario la sera, et la notte essendo state fin(i)te le sette torri che sono nel fine di questa città dalla parte di ponente le abbrugiorno una doppo l'altra contanti fuochi artificciati che pareva che l'aria ardesse d'ogni canto, ci fu la festa dell'Agà di Janizzari. Li 13 et 14 perché non comparve in piazza cosa alcuna non dirò altro, se nonchè questo giorno si diede da mangiare la mattina sotto le tende nel med(es)imo ordine detto di sopra à tutti li bombardieri, topighi, et altri della militia al n(umer)o di 3 m(ila) persone con il medesimo n(umer)o di vivande, et la sera poi si diede l'ordin(ari)o mangiare al popolo, ma la notte si fecero molti fuochi tra quali fu abbrugiata una montagna fatta fare dal Cap(itan)o del mare alli schiavi; questa era alta una picha et più, portata nuda in un canto della piazza, et in detto loro coperta, et fornita pian piano di tutti li fuochi che gl'andavano, i quali furon veram(en)te in grandis(si)ma quantità, ma fecero pocha riuscita, rispetto all'expettatione che si haveva di essa, perciò che essendo condotta in mezzo la piazza da schiavi, che finsero esser tirata da dui serpi se gli diede il fuoco à due hore di notte, che in un subito l'accese tutta, et li fuochi tutti senza niuno intervallo di tempo si sparsero con tanta furia, che empì la piazza et l'aria tutta di fuoco, et si consumò subito et si abbrugiornò delli altri castelli che riuscirono meglio, et alcuni huomini finti à cavallo, ma pieni di fuocho artificciato si cacciavano tra le genti, et le rocchette et altri fuochi, ch'erano accomodati in essi facevano tra loro il suo corso. Si vide apparir poi un gran padiglione nel mezzo della piazza tutto di fuoco talm(en)te unito insieme, che non eccedeva la sua forma, et era così limpido et chiaro, che diede molto appiacere all'occhio; et essendo durato per un quarto d'hora s'estinse subito. Il sabato li 16 fu data da disnare²⁹ nella piazza sotto le sud(det)te tende, che erano per ogni due mattine drizzate, et poi levate dalli schiavi christiani del S(ulta)n(o), al capitano del mare, alli fanò³⁰, alli provigionati in mare, et à tutte le sue genti, che fu bellis(si)mo da vedere per l'ordine che si tenne nel dispensar le vivande, come fu detto di sopra, et per la quantità delli invitati, che eccedevano il n(umer)o di 5 m(ila) à quali fù sumministrata molta robba da mangiare, ne vi avanzò cosa alcuna. Il doppo disnare fin sera non si vide altro, che molti à far giochi di mano, et altre momarie di Zaratani³¹, si come anco passò la domenica li 17 senza alcuna cosa degna di scrittura, si diedero le ordinarie mangie al popolo, et si fecero gl'ordin(a)rii fuochi artificciati di notte, tra quali si vide un bellissimo effetto di due gallere grandi com'una gondola, che con fuochi artificciati combatterono per più d'un'hora insieme,

²⁹ da desinare (yiyecek).

³⁰ fanali, lampioni (fenerler).

³¹ buffonerie dei ciarlatani (şarlatanların yaptığı komiklikler).

con così bell'artificio, che diede al popolo grandissimo appiacere, p(er)che essendosi a pocho à pocho avvicinati, si vide, che l'una vinse l'altra in modo tale che l'arse tutta, et questa vittoriosa fece poi con i fuochi molta allegria, il che è seguito sotto il poggio del Sig(no)r che è stato tutte le notti assistente a questi fuochi non ne perdendo alcuno, di quali più che d'ogn'altra cosa ne sentì grandissimo appiacere et contento. Il lunedì li 18 doppo l'haver dato da disnare sotto le tende al n(umer)o di 4 m(ila) persone comparvero in campagna cinquanta huomini del Beglierbei della Grecia à cavallo parte armati, e parte nó i quali doppo haver corso l'anello che era piantato sopra una bacchetta alto da terra sei quarti, corsero l'un contra l'altro à campo aperto con le lance con le grappelle, et con le targhe grandi fatte in ali à modo loro nelle quali nascondevano tutta la vita, et ricevevano con esse la botta della lancia, corsero come dico al n(umer)o di 30 di questi tutti senza elmo, et alcuni ancho à capo nudo ad uno per uno ma non si vide botta alcuna da cavaliere, et havendo corso cinq(ue) mano nè gl'ultimi s'urtarono li cavalli spalla con spalla in modo che caderono tutti in terra, et uno d'essi restò ferito, gl'altri poi non fecero botta di considerazione, perché apena si toccavano; finite queste corriere si diede la mangia ordinaria, et poi il S(igno)re stando nel poggio gettò danari, ove concorse popolo infinito, gettò delle tazze d'argento al n(umer)o di 30, et al n(umer)o di 4 m(ila) ducati in aspri, et sains da 5 > 1/~ l'una³², l'istesso fecero la madre et la moglie nell'altro poggio, et fu con grandissimo applauso del popolo. Li restanti giorni fino alli 7 di luglio, per ché non seguì cosa che si possi almeno aguagliarla alle pred(et)te mi è necess(ari)o passarle con brevità, oltra quanto è stato fatto da quel turcho che scrissi nelle precedenti, che fece prova di leccare il ferro affocato. Costui essendosi ignudo disteso interra con la pancia in sù, fu portata da otto huomini con le stanghe una gran pietra, et gli fu posta sopra la pancia, la quale sopportò tanto, che tre, e quattro huomini passarono di sopra via dall'una parte all'altra, et si giudica che vi fusse tra le sue gambe alcuna cosa che la sostenesse, perché si vedeva, che mentre gl'huomini salivano sopra ella si piegava verso là dove montavano e smontavano, ma con tutto ei fu posta elevata così subito, che da niuno è stato affermato haver veduto cosa alcuna; gli fu posto poi sopra la pancia un gran Zocho³³, et con le manare³⁴ da dui turchi fu fatto in pezzi. Oltra questo tutti questi giorni, e anco li precedenti comparvero all'Hippodromo tutte le arti di questa città di Const(antinopo)li et di Pera quanto più pomposam(en)te che puotero vestiti d'oro et di seta, e massime gl'orefici li gioiellieri, quelli del beristino, et altri simili artisti, erano ornati di molti ori, e gioie, et massime li

³² può indicare peso o misura (ağırlık veya ölçü ifade edebilir).

³³ pezzo grosso di legno da ardere (kütük).

³⁴ manarete; scuri (baltalar).

putti perciò che cadauna di queste arti havea da 500/fin 1500/e 2000 putti tutti benissimo vestiti et adornati di perle e gioie nel modo a punto che si vedono li.....il giorno del corpus D(omi)ni, in quelle che vi intervennero li greci, come gli orefici, li sarti, li mercanti di vino, li taverneri, le maestranze di murari e marangoni, pescatori et altri simili, erano per tre, quattro in cinq(ue) mille huomini per arti, tutti vestiti alla curta di rosso, con berretti... nel modo di quei della Rumelia, con arcobuso et samitarra³⁵ di che erano stati accomodati da Jannizari, come genti più d'ogn'altra da loro amata, dicendo esser del sangue portavano tutte queste arti dui etri soleri³⁶ per una, sopra i quali si essercitava l'arte sua, questi circondavano tutta la piazza, poi affermatasi dinanzi il palazzo del S(ign)or che stava sempre presente nel suo poggio per vederli, cantavano le sue lodi, et poi offeriva à S(ua) M(aes)tà quello bello e più diligente che usciva dalle mani loro, cadaun'arte per l'opera sua, a quali era poi mandato dal S(ign)or due e tremille aspri in donativo; e il poggio ch'io dico cop(er)to di sopra di piombo à mezza piramide, et ha dinanzi et dalle bande vedri in modo che poco si può vedere S(ua) M(aes)tà sentando poi bassa, e tanto spinge in fuori, che quattro persone ivi possono star comodamente(.) Tra li sud(det)ti comparvero nelli primi giorni li Perotti più pomposam(en)te d'ogn'altri vestiti, però che erano nella campagna tutti li Nobili et principali di Pera, che à gara l'uno dell'altro procurorno d'andar vestiti d'oro, et adornati di gioie quanto più puotero al n(umer)o di 200/Questi volendo rapresentare una Novizza all'Hippodromo, scelsero tredici d(e)llj più bellj gioveni di Pera, uno di quali vestito pomposamente come Novizza fu accomodato sotto un baldochino portato da quattro di questi primati, innanzi e doppo li quali erano gl'altri dodici vestiti da donne, che furono per tali da tutto il popolo creduti, queste tutte haveano il suo compagno apresso, et gionti dinanzi al S(ign)or fecero un bellis(si)mo ballo al modo greco, che satisfece grandemente à S(ua) M(aes)tà et al popolo, essendo con loro 200 greci vestiti con casacchine rosse e cure, che fecero dinanzi à S(ua) M(aes)tà un bell(issi)mo ballo con molto ordine et alcune forze d'Hercole assai leggiadram(en)te(.) Continuorno le altre arti fino à sera che il S(ign)or gettò poi danari in gran copia, essendosi radunato sotto il poggio molta gente, et gettò anco delle coppe d'argento et delli sultanini, che si dice essere stato p(er) 5 m(ila) ducati. Sono comparsi questi giorni à squadra à squadra molti che si fecero turchi, li quali sono di quelli che si pigliano di anno in anno p(er) questo S(igno)re et conservati fin questo tempo, per ostentatione, et molti altri dispersi, et vagabondi, et mal andati che non sanno a che appigliarsi tutti vestiti di grisi³⁷ bianchi

³⁵ scimitarra (hançer).

³⁶ solai; palchi; tavolati (tahtalar).

³⁷ grigio (gri).

all'ungara, ma sono genti della Bossina dell'Albania, et della Rumelia(.) Questi doppio ritagliati dentro del palazzo del Sig(no)re et molti altri nell'Hypodromo publico dinanzi al Re si mandavano con un capeghi, cioè portiero, à farli dar l'habito et la Talma, et sono stati al n(umer)o di X m(ila) in c(irc)a che ho veduti; et si presentavano à questo modo venivano in moltitudine come le pecore dinanzi al palazzo, tenendo sempre alzato il dito indice, et stavano fermi fin che un capeghi del signore veniva à levarli, et condurli poi per esser retagliati come ho detto di soprà. In questi giorni si sono anco presentati tutti quelli che volevano dare roccà³⁸ o supliche à S(ua) M(aes)tà per la comodità grandissima che haveano di darle, et per la certezza che haveano che fussero letti, perché presentandosi dinanzi al palazzo e tenendo con la mano alta il roccà veniva un capighi, che gli levava il roccà et lo portava al S(igno)re il quale lo leggeva im(m)ediato et espediva col medesimo capighi al bassà perché fusse data essecutione, et di questi ogni dì multiplicava il numero. Li Mag(nifi)ci Bassà et altri S(igno)ri hanno presentato questi giorni à S(ua) M(aes)tà oltra le altre cose secrete di molta importantia, cavalli bellissimi guidati à mano all'Hippodromo à vista d'ogn'uno. La Sig(no)ra Relitta di Gio(vanni) Miche(le) per ordinario ogni dui giorni ha mandato dentro 25 e 30 huomini con una cesta per uno di confetture, condim(en)ti frutti, et altre delicatezze da mangiare. -

Il sabato a 7 poco di bello seguì nell'Hippodromo, facendosi allegrezza di dentro perciò che alle 23 hore, dovendosi come si ha havuto per veridica relatione, ritagliare il figliuolo, fu chiamato Mehemet bassà, che era prima beglierbei della Grecia, il quale essendo grato al Principe, s'accostò à lui et lo condusse in una camera trattenendolo con parole molto dilettevoli, poi gli chiese licentia à dover fare quello che importavà per essecutione delle leggi, e per satisfactione, e contento delle Maestà de suoi genitori, et facendoli dire *Alla İlla là*, gli slacciò davanti; et si dice che col coltello che havea pronto per questo effetto destramente et presto lo ritagliasse p(u)nto tre sole persone, che fecero fede del ritaglio del figliuolo, il quale lacrimò un poco, seben si dice che sia stato senza dolore, ma messolo sopra un superbis(si)mo letto alla cura di confidenti suoi, andò il bassà à basiar la mano al Sig(no)re et à darli la buona nuova dell'effetto, il quale gli donò immediato 20 m(ila) cechini³⁹, la sua veste che portava all'hora, et altre/20/veste molto superbe, mandò poi esso bassà alla Sultana madre sopra una tazza d'oro il coltello insanguinato, la quale gli rimandò la tazza con 10 m(ila) cechini, la Sultana moglie medesimam(en)te lo ha presentato di 4 m(ila) cechini et di 10 vesti honoratissime, et le sultane delli mag(gio)ri visiri l'hanno medesimam(en)te anch'esse presentato di danari e gioie: et il Sig(no)r questa sera ha gettato al

³⁸ in ottomano "rik'a": documento scritto in modo formale da presentare alle autorità (rik'a).

³⁹ zecchini: ducati d'oro veneziani, conati a Venezia nel XVI. secolo (Venedik'te XVI. yüzyılda basılan altın paraya verilen ad).

popolo quattro some d'aspri, et molte tazze d'argento(.) S'accesero et arderono tutta notte li quattro cerei, che ho menzonati nella precedente mia, et si fecero infiniti fuochi artificciati, con grandissimo strepito di tamburi trombe et simili instrumenti, e durò questa festa tutta la notte. La domenica mattina li otto si consumò da molti che fecero diverse buffonarie, ma il doppo mangiar comparvero al n(umer)o di 40 cavalieri, che havendo prima corso con l'arco, e tentato di dar nel pomo della sud(det)ta antenna si missero poi a correr l'un contra l'altro à campo ap(pun)to nel modo apunto detto di sopra co(n) le targhe che correndo coprivano tutta la vita, et coglievano in essa il colpo d(el)la lancia(.) Ma havendo corso fino à dieci di loro, venero li seguenti dui ad incontrarsi contanto impeto che ruppero le la(n)cie, et li cavalli urtatisi testa con testa caderono morti, et uno di essi cavaliere gravem(en)te offeso, l'altro si è salvato gagliardamente, con quali finì la festa(.) Ma la notte s'accesero medesimam(en)te i cerei, et si fecero infiniti fuochi artificciati e molto dilettevoli; Il luni li 9 doppo disnare comparvero in piazza il falconier del Re il figliuolo del g(ra)n(de) Mehemet bassà, et molti S(igno)ri d'importantia, che scaramucciorno insieme col tirarsi dardi l'un contra l'altro uscendo ad uno, à dui, a tre(.) à quattro per volta, comparvero questi con bellissimo cavalli molto ben'all'ordine, et li mutavano ogni due carriere⁴⁰, mostrandosi tanto lesti, e pronti nel tirar il dardo e schifar quello del nimico, che furono reputati per bravi cavalieri, il che fecero così per la presentia del Re come delle sultane, correndo il figliuolo di.... della sultana madre da lei amato, et favorito molto(.) La notte si continuò accender li cerei, et à consumar gli altri fochi artificciati con abbruciar, animali, castelli, et varie forme di cose dilettevoli Sua Maestà grandem(en)te di essi; et perché in questo giorno forniscono li 40 giorni ordinarij delle feste, il S(ign)or per certi rispetti, et per accomodare anco li Janizzari, che si sono sollevati, ricercando il lor presente per queste feste di mille aspri per testa, ò accrescimento di due aspri al giorno, le ha prorogate per altri dieci giorni, ma il mangiar publico solito mandarsi come di sopra dissi, cessò questo giorno, et anco gl'Amb(asciato)ri de principi restorno d'andare alle feste. In questi giorni essendo venuta certa nuova di Persia travagliosa, et che dispiacque à questi, tennero ristretto l'Amb(asciato)r persiano con la sua Corte, et per dispregio disfecero il suo palco fatto all'Hippodromo a ponto all'incontro il palazzo regio, et lo tengono anco tuttavia ristretto non riuscendo il disegno loro(.) Martede li 10 non si vide altro che 80 cavalli benissimo all'ordine che si missero à scaramucciare dal mezzo giorno fino alla sera con il tirarsi dardi alla moresca nel modo di quelli di hieri, ma con maggior demonstration di ferirsi, ritenendosi quelli di hieri per la qual(i)tà de personaggi che incontravano(.) La notte si fecero li soliti fuochi, presente il Sig(no)re il figliuolo, la madre, la moglie, et le sultane. Mercori si vide passare d'intorno intorno l'Hippodromo apresso mille persone, che con timpari, liuti, flauti, et

⁴⁰ corse dei cavalli (at koşusu).

altri istrumenti à loro uso facevano grandis(si)mo strepito, ruggiando, che così certo posso dire, che cantando con grandissima dissonantia, et doppo girato l'Hippodromo a dui a dui si partirono(.) Vennero poi li lottatori del Sig(no)r che nudi fecero di fortezza e destrezza bellis(si)me prove procurando di metter l'un l'altro con la schena in giù per restar vittoriosi: ebbero un donativo dal bassà di due mille aspri, e si partirono, comparvero alquanti spahi poi à cavallo à scaramucciare con li dardi, che consumorno il restante del tempo; si diede la mangia al popolo, et la notte si fecero li soliti fochi astante infinita gente. Il mercoledì à VI la mattina passò quieta, ma il doppo mangiar comparvero du cento cavallj i quali fecero molte corrarie, in diversi modi, giocando anco à i dardi(.) Si piantò poi nel mezzo della piazza la fortezza di Cars del Persiano, à punto nel modo che ella sta piena di fuochi artificciati la quale essendo stata da turchi combattuta fù finàlm(en)te da turchi presa et arsa, ma perché sopra i merli di essa stavano finti alcuni Persiani per la difesa sua(.) tutti accomodati con fuochi artificciati, questi non si puotero abbrugiare, con tutto che da turchi gli fusse sumministrato il fuoco(.) Et per che turchi pigliorno per augurio d'importantia questo accidente, chiamorno il mastro dell'opera et ricercatoli la causa, li fu resposto, che quelli erano stati bagnati dalla pioggia che fece quello dì, se ben pochis(si)ma, et che la polvere non haveva potuto fare il suo corso, questa fattione fù appresentata da Assan bassà figliuolo che fù di Mehemet bassà, grato assai à questa porta. Il turco poi di notte sopra la corda fece prove maravigliose, delle quali il sig(no)r compiacendosi molto vi stette presente fin passata la mezza notte, con suo grandissimo gusto, et hebbe costui per haversi portato così bene tante volte, da sua Maestà molti aspri in donativo; et dalli S(igno)ri bassà delle vesti(.) Nelli dì seguenti fin li 18 non si è veduto altro, se non dalle 20 hore in poi à comparire li medesimi cavalli sudetti à scaramucciare et con li dardi à ferirsi fino à sera, che si fecero poi li soliti fuochi, per 5 e 6 hore continue. Mercore li 19 pocho di bello si vide all'Hippodromo, ma all'hora ventitre seguì poi un caso di molta importantia, perciò che il subassi di Constantin(opo)li passando per strada vidde un greco taverner con alcuni spahi, et volendolo far battere, uno spahi delli 500, usciti novam(en)te dal serraglio pregava il subassi à non permetter questo, e lui sprezzando il spahi ordinò alli Janizari della sua guardia che battessero anch'esso, il che fu fatto immediato, et accolto il spahi nella testa fu morto, all'hora il subassi si ritirò(.) Et li Janizzari per la moltitudine che si radunò, si missero in fuga, ma essendo seguitatj dalli altri spahi, e molta gente furon presi, et legati li Jannizari furno condotti dalli spahi col corpo morto all'Hippodromo dinanzi al Re(.) Ma non così tosto gionti si sollevorno li Jannizzari contra di questi, et accresciuti dall'altra parte li spahi vennero all'armi, onde il primo visir e gl'altri bassà col beglierbei della Grecia discesi i loro palchi si messero tra quelle genti gridando sempre, et procurando qua(n)to più fosse possibile di acquietare il romore, et perché quelli dalle scuffie, che son quei gioveni che servono la persona del Re erano discesi per

aiuto delli spahi, il bassà subito spintosi alla porta li persuase à tornar sù dicendoli che il rumore era di già cessato, et fece serrar la porta(.) Poi vedendo il visir che il novo Agà di Jannizari in certo modo fomentava in quella occasione li Jannizari dando causa più tosto di tumulto, che altrim(en)te gli disse parole molto ingiuriose, et che male faceva l'off(es)o suo(.) Et di nuovo ritornato alle genti fece tanto che li separò, con tutto ciò ne son restati morti 15 in maggior parte spahi, et molti feriti, e se non vi si fussero interposti questi personaggi, et che la cosa fusse stata più per tempo, succedeva certo la maggior tagliata tra li Janizzari e spahi, che mai s'havesse inteso, et qualche travaglioso effetto che sarebbe stato di perpetua memoria(.) Ma la notte et il valor delli Bassà estinse un ta(n)to fuoco; et il subassi fu pregionato, il qual si dice che capitara male: - Li 20 di ord(i)ne di Sua Maestà fu dismissedo l'Agà di Jannizari, et posto in loco suo l'Emir Alem, che è quello che porta lo stendardo di S(ua) M(aes)tà et che dà il stendardo à tutti gl'eletti Bassà(.) Sanzacchi, et a altri gradi di questo Imperio, il quale immediato nel pub(bil)co Hippodromo usò verso li Jannizari tutti parole di molta autorità, et assai amorevoli, chiamandoli sempre fratelli, che se gl'acquistò tutti(.) Et il loco suo ha havuto Mamut Agà fig(lio)lo di...della Sultana Madre da lei amato(.) La Notte si hanno fatti assai fuochi, et nel fine fu fatta una baruffa da molti per robbare li legnami et altro che li sostenevano. Tutto hoggi li 21 et hieri ancora s'attende, et si ha atteso a gran furia à portar via la robba del sig(no)re al serraglio Novo di Sua Maestà havendosi fornito questo tanto insorevol feste, le quali à quelli che sono stati sempre serrati, et che non hanno veduto una momaria di Zarratanj hanno apparso superbissime et ill(ustrissi)me et Sua Maestà domani per quanto si dice si transferirà dall'Hippodromo al serraglio novo, ma per tempo per non entrar in Maestà; et la fameglia tutta via s'invia in detto serraglio: -

Dalle Vigne di Pera à 21 di luglio 1582 –

KAYNAKÇA

- Mehmet Arslan, "Türk Edebiyatında Manzum Surnameler" (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Orhan Şaik Gökyay, "Bir Saltanat Düğünü" adlı yazı; « Topkapı Saray Müzesi », Yıllık 1, İstanbul, 1986, s. 21-56.
- Hilmi Uran, "Üçüncü Sultan Mehmed'in Düğünü", II. baskı, Kağıtçılık ve Matbaacılık A.Ş. İstanbul, 1943.
- Nurhan Atasoy, "III. Murat Şehinşâhnâmesi Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia *Free Library*'deki İki Minyatürlü Sayfa" adlı yazı; « İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı », Sayı V, İstanbul, 1973, s. 359-370.

- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Tarihi", Cilt II ve Cilt III (Kısım 1 ve 2), 4. baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983.
- Gelibolulu Mustafa Âli, "Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyafet Sofraları", haz. Orhan Şaik Gökyay, Tercüman Yayınları (1001 Temel Eser), Cilt I ve II, İstanbul, 1978.
- Selânikî Mustafa Efendi, "Tarih-i Selânikî", haz. Prof. Dr. Mehmet İpşirli, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (Cilt I), Sayı 3371, İstanbul, 1989, s. 131-136; 138, 313.
- Peçevi İbrahim Efendi, "Peçevi Tarihi" (II), haz. Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.69-72.
- Maria Pia Pedani, "Safiye's Household and Venetian Diplomacy" adlı yazı; « Turcica », Tome 32, Editions Peeters, Leuven, 2000, s. 9-32.
- M. De Hammer, "Histoire de l'Empire Ottoman", Tome Deuxième, Imprimerie de Béthune et Plon, Paris, 1944, s.238-243.
- "Üçüncü Sultan Mehmed'in Sünnet Düğünü", (Yazarı belirlenemedi), İstanbul, 1941.
- Paolo Preto, "Venezia e I Turchi", G.C. Sansoni editore, Firenze, 1975.
- Özdemir Nutku, "IV. Mehmet'in Edirne Şenliği" (1675), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1972.
- C.D. Rouillard, "The Turk in France History Thought and Literature" (1520-1660), Boivin & Cie Editeurs, Paris, 1938, s. 225 – 228.